

معرفی نشریه

فقه اهل بیت (علیهم السلام)

• عبدالله امینی پور

فقه و جامعه‌شناسی تفهیمی، تأثیر زمان و مکان در اجتهاد، دیه و چگونگی پرداخت آن در زمان کنونی، دیدن هلال، قبض در عقد زهن، داد و ستد خردسالان، علم قاضی، وضو در کتاب و سنت، معامله ربوی، کاستی‌های فقه در عصر غیبت، آداب قضاوت، رؤیت هلال با چشم مسلح، روشنفکران دینی و مدرنیزاسیون فقه، قوانین کیفری و عقلانی بودن آن، زن و ولایت سیاسی و قضایی، اجماع در اندیشه شیعی و ...

مجله فقه اهل بیت (ع) به تبیین مسائل نوظهور (مستحدثه) فقهی و موضوعات بایسته برون فقهی، پیرافقهی و درون فقهی عنایت بیشتری دارد. نشریه، به بیان دیدگاه‌های نو در دانش اصول و علوم وابسته به فقه، مقایسه مباحث فقهی و پیرافقهی شیعه با مذاهب و مکاتب فقهی دیگر، تطبیق دگرگونی‌های فقه و اصول و طبقات فقهی و مباحث برون فقهی دیگر، همچنین معرفی مراکز و طرح‌ها و نرم‌افزارها و کتاب‌های فقهی و دانش‌های وابسته به آن می‌پردازد.

الف) مسائل برون فقهی

از آن رو که دانش‌ها و نگاه‌های برونی، در بسامانی و کارآمدی و نقد اندیشه‌ها و آفرینش‌های فکری بسیار مفید است، بایسته است این قالب‌ها - که مبتکر برخی از آنها دانشمندان اسلامی بوده‌اند - بار دیگر در حوزه‌ها مطرح شده و به عنوان رشته درسی، مقبول اولیای حوزه قرار گیرد. اینک برخی از آن سرفصل‌ها در این مقوله:

۱. بررسی مکتب‌های فقهی

با این که در تاریخ فقه‌ها، مجتهدانی صاحب مکتب ظهور کرده‌اند، حوزه‌ها از این زاویه به سراغ فقیهان نرفته‌اند. اگر مکاتب

پیش‌سخن

فصلنامه فقه اهل بیت (ع) نشریه‌ای تخصصی در حوزه فقه‌پژوهی با گرایش فقه شیعی است که در بهار ۱۳۷۴ به خانواده مطبوعات کشور پیوسته و تاکنون ۴۴ شماره از آن منتشر شده است. این نشریه، موضوعی نبوده و گاه ویژه‌نامه برخی از بزرگان و ناموران شیعی را چاپ کرده است، از جمله: یاد نامه آیت‌الله العظمی بروجردی، فاضلین نراقی، آیت‌الله العظمی سید احمد خوانساری، یادمان اسوه فقاها و قداست محقق اردبیلی، نیز شهید سید محمد باقر صدر.

■ در این نشریه تاکنون موضوعات زیر چاپ و منتشر شده است:

اهداف فقه و وظیفه فقیهان، بیمه، روند آینده اجتهاد، ذبح با دستگاه‌های جدید، کالبد شکافی در آموزش‌های پزشکی، دادوستد قولنامه‌ای، وجوه شرعی در نظام اسلامی، کاهش ارزش پول، حکم زنان بدون رحم، همزیستی فقهی ادیان و مذاهب، علم

محیط، نظریه‌های فلسفی و کلامی، جهان‌بینی و تلقی فقیه از انسان و رسالت و مکتب، در فتوای او مؤثر است. هم‌چنین مبادی روانی، ساختار اجتماعی، وضعیت سیاسی و خواست اجتماعی به استنباط فقیه جهت می‌دهد. فلسفه علم فقه، این امور را بدون جانبداری بررسی می‌کند.

در فلسفه علم فقه، از اهداف «شریعت» بحث می‌شود و هر یک از فتاوی فقیه با این مقاصد محک زده می‌شود؛ زیرا هر مسئله را باید در جایگاه خود قرارداد و اهداف و مقاصد شریعت را در هر مسئله مدنظر داشت.

۴. فقه و علوم دیگر

نمی‌توان علم فقه را بر کنار از تأثیر دانش‌های دیگر و بی‌نیاز از دیگر علوم پنداشت. چنان‌که علوم انسانی و اعتقاد و اخلاق فقیه در اندیشه‌های فقهی او مؤثر است، علوم تجربی و دستاوردهای آن در قالب صنعت و فناوری نیز در موضوع‌سازی فقه و تأثیر بر استنباط مجتهد از راه موضوع، تأثیر می‌گذارد.

در چگونگی تأثیر علوم گوناگون در اجتهاد و سرفصل‌هایی که باید در آنها کاوش شود، گفته‌ها بسیار است و مقاله‌های مستقلی را می‌طلبید؛ فقط در اینجا به رابطه و تعامل فقه و حقوق جدید اشارتی گذرا داریم:

۵. فقه و حقوق

تعیین حق و بحث حقوق که فقه بدان پرداخته، میدان و موضوع‌های گسترده و بسیاری پیدا کرده است. ده‌ها روش و مکتب حقوقی در دنیا سربرآورده است. این پیشرفت بیشتر در قرون اخیر بوده است که حوزه‌ها مسائل اجتماعی و فضای سیاسی جهان برکنار بوده، از این رو، برفقه، مسائل نو پیدا عرضه نشده است.

امروزه، لازم است مباحثی چون: حقوق مدنی و شهروندی، حقوق جزای عمومی و اختصاصی، حقوق تجارت، مسائل مربوط به حمل و نقل، امور مالی، حقوق بین‌الملل، حقوق دریایی و خاکی و فضایی، حقوق مخابرات و رسانه‌ها، حقوق دولت و تعارض‌هایی که بین حق دولت و حق جامعه با حق افراد پدید می‌آید، به عرصه فقه اسلامی برده شود.

بایسته است حوزه‌ها مباحث حقوقی جدید را بر منابع فقه عرضه بدارند و از روش‌های تحقیق و حل مباحث حقوقی، برای رشد و غنای استنباط بهره‌برند، زیرا برخی پایه‌های فکری فقیه اعتباریات و اصول عقلائی و عرفی است و آگاهی از نظریات حقوقی دیگران و مکاتب حقوقی، چه بسا نظر فقیه را تغییر دهد یا تعمیق و توسعه بخشد.

فقهی مجتهدان بزرگ بررسی و مقایسه شود، روش استدلال، شیوه برداشت آنان از قرآن و سنت، مشی اجتهادی‌شان در مواردی که «تقلی» نرسیده است، اصول و قواعدی که برای اجتهاد ابداع کرده‌اند و مسائل جدیدی که بر فقه افزوده‌اند، شناسایی و فهم و مقایسه گردد، آموزه و راهنمای خوبی برای پاسخگویی مسائل نوظهور و بالنده کردن فقه می‌شود.

۲. تاریخ فقه و اصول

امروزه تاریخ علم در دانشگاه‌های دنیا رشته مخصوصی را ویژه خود کرده است. تاریخ علم، هویت آن دانش است و به عالمان آن اصالت می‌دهد و آنان را با گذشته تلخ و شیرین آن دانش آشنا می‌کند. فهم تاریخ علم، عالم را بر آن دانش محیط می‌کند و روش برخورد با معضلات علم را می‌آموزد و راه حل مشکلات علمی را می‌نماید.

بایسته است در اصول و فقه، پژوهشی تاریخی شود، بدین گونه که زمان پیدایش هر اصل، قاعده و مسئله آن شناخته شود، و طرح‌کننده هر اصل و قاعده و مسئله معلوم شود و علت افزودن و طرح آن ارزیابی و ریشه‌یابی گردد و نقدها و ادله مخالفان روشن شود. این امور، طالب فقه و اجتهاد را به چگونگی تحول و دگرگونی فقه آشنا کرده، به او می‌آموزد چنان‌که فقه شیعه از مجموعه‌های حدیثی و اصول اربعمائه، به سطح «جواهر الکلام» ارتقا یافته است.

این شناخت، طالب فقه را توانا - در تأسیس اصول، استخراج قاعده و حکم جدید، طرح مسائل نو و پاسخ‌گویی به حوادث واقعه - می‌کند.

در این خصوص، لازم است تاریخ علم اصول و فقه تدوین شود و مکاتب فقهی هر منطقه و نقش اجتماعی - سیاسی که این مکاتب داشته‌اند، شناخته شود و نیز طبقات الفقه‌های عالمان شیعه نگارش یابد و نقش و جایگاه هر فقیه در بنای این میراث عظیم نمایان شود.

۳. فلسفه علم فقه

امروزه در کنار هر علم، فلسفه آن نیز مطرح است. با این که به‌طور پراکنده در اصول و مقدمات کتاب‌های فقهی، برخی مباحث که امروزه به نام «فلسفه علم» مطرح است، بحث شده، ولی لازم است این موضوع در حوزه به عنوان یک رشته علمی شناخته شود و مدرسان و فاضلان در این زمینه رساله، مقاله و کتاب بنویسند. در فلسفه علم فقه، ماهیت بحث و روش پژوهش و اجتهاد مجتهد، ارزیابی می‌گردد و چگونگی تحقق این بحث و ساختار و مبادی و مقارنات آن بررسی می‌شود.

ب) موضوع‌شناسی

احکام از موضوعات سخن می‌گویند و چگونگی تلقی از موضوع و نوع استنباط فقیه را جهت می‌دهند. بدون شناخت موضوع، فقیه نمی‌تواند حکم متناسب آن را بیان کند. گرچه موضوع‌شناسی در ردیف علوم مورد لزوم اجتهاد شمرده نشده، ولی شیرازه استنباط صحیح و درست است؛ زیرا ده‌ها عارضه، قید، ملاکات و مصالحی که شرع بر حفظ آنها نظر دارد و ممکن است در وقتی، همراه موضوع باشند و در وقتی دیگر نباشند، به هنگام استنباط، فقیه را ملزم می‌کند دریافت و شناخت صحیحی از موضوع داشته باشد.

مجله، ستونی را به موضوع‌شناسی مسائل مستحدثه، اختصاص می‌دهد و هر موضوع را از زبان کارشناسان آن در معرض افکار و انظار فاضلان و مدرسان قرار می‌دهد. امروزه در عرصه پزشکی، روابط بین‌الملل، میدان‌های رسانه‌ای و اطلاعاتی، حوزه اقتصادی، نظام پولی و ... موضوع‌های پیچیده‌ای ظهور کرده است که شناخت آنها و صدور حکم، نیاز به مطالعه و تخصص دارد.

ج) مسائل مستحدثه

با ظهور فناوری جدید، بافت و ساختار جامعه متغیر شده و شکل زندگی و روابط اجتماعی و حتی زیست فردی و معیشتی مردم چهره دیگر یافته است. این تغییرها در گستره‌های فراخ و شتابنده انجام گرفته و مهلت همخوانی و عرضه آنها با شریعت برای مجتهدان و حوزه‌ها دست نداده است.

در انقلاب مشروطه، مباحث اجتماعی بر فقها عرضه شد و مجتهدان وارد عرصه سیاست و اجتماع شدند و بزرگانی مانند آخوند خراسانی و مرحوم نائینی گام‌هایی در این میدان برداشتند، ولی توفیق درخوری نیافتند.

با ظهور انقلاب اسلامی، این مهم ضرورتی فوری و حیاتی یافت. بنیان‌گذار و رهبر انقلاب، که خود مجتهدی آگاه به زمان بود، با پشتیبانی ملت، ارکان جامعه را بر شریعت پی‌تهداد، اما تثبیت همه ابعاد اقتصادی و اجتماعی حکومت بر موازین شریعت و همگون ساختن مناسبات اجتماعی و نظام معیشتی و جزایی، قضایی و آموزشی، تربیتی و فرهنگ عمومی، کاری زودرس و آسان‌یاب نبود، و مدت و فرصت و مبادی و امکانات وافر می‌طلبید.

حوزه‌ها که پاسداران شریعتند و نگهبانان دینان و مبین حلال و حرام، و به تعبیر رهبر معظم انقلاب: دستگاه مولد فکری نظام اسلامی‌اند، باید به این مهم پاسخ گویند و گونه‌های جدید زندگی امروز و دگرگونی‌های آن را نیک بشناسند و با همخوانی آن با موازین شریعت، مقررات و مناسبات و ارتباطات اجتماعی را بر پایه

احکام زندگی‌ساز اسلام پی‌ریزند.

بیشترین مباحث مجله به بیان مسائل مستحدثه اختصاص داده شده، تا با بهره‌وری از انظار فقیهان مسئولیت‌شناس و فاضلان گرانمایه در این راه قدمی برداشته شود.

مسائل و موضوعات نوپیدای بسیاری در این روزگار رخ داده است که پاسخ مناسب می‌طلبد. این موضوعات در تمامی عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی این مرز و بوم خودنمایی می‌کند.

د) اطلاع‌رسانی فقهی

این بخش با هدف انتقال اطلاعات علمی پژوهشی در قلمرو فقه، استفاده از تجارب فقیهان، نقد و بررسی فعالیت‌های پژوهشی فقهی، ارائه طرح‌های در دست پژوهش اشخاص و مراکز و شناسایی و معرفی خدمات پژوهشی گشوده شده است و به نقل و نقد گفته‌ها و نوشته‌های فقهی در مطبوعات و کتاب‌ها می‌پردازد و به همایش‌ها و بزرگداشت‌های فقهی و طرح‌های نو قابل اجرا در حوزه فقه می‌پردازد.

مجله بر آن است که در محورهای گفته شده و موضوعات ناگفته دیگر، از فاضلان روشنفکر، فقیهان و استادان محترم بهره برد. در بخش اطلاع‌رسانی، این مطالب به چاپ رسیده است: معرفی مجمع فقه اسلامی، معرفی کتاب‌های فقهی، کارنامه کنگره بررسی نقش زمان و مکان در اجتهاد، آشنایی با مراکز فقهی جهان اسلام، گزارشی از اجلاس زکات، کنگره خوانساری‌ها و ...

مجله از نگاه خوانندگان

پس از هفت سال انتشار نشریه، برگه نظرخواهی برای خوانندگان فرستاده شد که برآیند آن در شماره ۲۵ چاپ شده است که بدان گذرا اشاره می‌شود: بیشتر خوانندگان مجله در مقطع سنی ۴۰-۴۹ سال‌اند. اغلب خوانندگان حوزوی هستند، که بیشتر از طریق مدارس علمیه با نشریه آشنا شده‌اند. ۸۵ درصد خوانندگان ثابت‌اند که بیشتر به دنبال مسائل مستحدثه (نوظهور)‌اند. ۶۵ درصد پاسخگویی مجله به انتظارات خوانندگان را «متوسط» ارزیابی کرده‌اند و ۷۵ درصد روند مجله را رو به تکامل دانسته‌اند. صفحه‌آرایی و قطع مجله را ۷۶ درصد «خوب» برشمرده و خواهان تبیین شبهات فقهی جامعه (۹/۲ درصد)، سپس توضیح واژگان تخصصی، چاپ استفتائات جدید و جز آن هستند.

پی‌نوشت:

۱. مقاله‌ای در معرفی فصلنامه که پیشتر توسط اینجانب در مجله پژوهش و حوزه، تابستان ۷۹ به چاپ رسید.